

REMEIS DE FINALS DEL SEGLE XVIII I PRINCIPIS DEL SEGLE XIX

Miquel VILARDELL i YNARAJA

Rafael GINEBRA i MOLINS

Introducció

Per tots és conegut, que moltes vegades fem referència a “remeis casolans”, “remeis de l’àvia”, “remeis antics”, “medicina popular”, “medecines provades”, etc. Aquest treball, partint de l’estudi d’un recull fins ara inèdit i desconegut de remeis d’aquesta mena, vol recordar que hi ha molts remeis que s’utilitzen encara a l’actualitat, o que s’han oblidat amb el pas del temps, que malgrat el seu caràcter “casolà” o “popular” no per això han tingut menys importància o menys utilitat, i que ens donen una visió de com curaven les malalties —o com intentaven curar les malalties—, els nostres avantpassats.

Moltes vegades posem en dubte que aquests remeis tinguin una base científica, però sí que és cert que en algun moment hi va haver al darrera un científic, si entenem com a tal aquella persona que té uns coneixements que fan que transmeti una credibilitat a allò que diu i fa, fet que ens podria permetre parlar, també en aquella època, d’evidència científica. En qualsevol cas, aquests remeis, i els documents que els recullen, han estat des de fa temps objecte d’estudi científic per part de nombrosos llibres que s’han centrat a recopilar i analitzar aquests i altres remeis.

Per tot això hem volgut presentar a continuació un conjunt fins ara desconegut de receptes, algunes de les quals es troben en fulls solts i algunes, les que transcrivim en primer lloc, en dos quaderns, on el contingut dels mateixos fa referència a remeis de finals del segle XVIII i principis del segle XIX i que venen titulats com a “Madasinas Provadas”. Totes formen part del fons patrimonial de la Coma de Borrassers, fons que actualment es troba a l’Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic, totes elles agrupades en el lligall número 41 de l’esmentat fons.

La cronologia

Només un dels documents que presentem té una data, i encara parcial, concretament "Juliol 7 de 99". Per això hem de partir de la lletra i d'informació de context per tal d'establir, ni que sigui de manera aproximada, les dates. La lletra, el paper i la resta d'elements formals ens situen al final del segle XVIII, i per tant el "99" ha de correspondre a 1799. Això concorda, a més, amb les poques referències a personatges, especialment la referència al reverend Joan Coma. Aquests elements ens permeten situar aquest conjunt de receptes als darrers anys del segle XVIII i a principis del s. XIX.

Aquestes referències a personatges que ens han permès aproximar la datació ens enllacen l'aspecte de la cronologia amb l'aspecte de les autories de les receptes.

Els autors

Pel que fa a les autories, en tant que la majoria dels documents van sense signatura l'única manera d'establir o intentar establir la responsabilitat és a través de la identificació de la lletra. Afortunadament el mateix fons en què es troben els documents proporciona altres materials amb què comparar. Això ens ha permès, com a mínim, establir l'autoria del quadern que constitueix el recull més sistemàtic i que presentem en primer lloc. Aquest quadern està escrit per dues mans: la major part correspon a una mà, i només les pàgines 2v i part de la 4 corresponen a una altra. Comparant-ho amb altra documentació, i concretament comparant-ho amb el tercer quadern del volum 40.1 del mateix fons, es pot comprovar que la primera mà correspon a **Segimon Coma de Borrassers**, que actua en el mas Coma de Borrassers els primers anys del s. XIX. Pel que fa a la segona mà, comparant-ho amb la correspondència que conforma el volum 37 del mateix fons es pot comprovar que correspon al **reverend Joan Coma**, destinatari de bona part de les cartes del volum. Concretament hi ha dues cartes, una de 7 de juny de 1800 (que no queda clar si és que no s'envià o si, més aviat, va retornar per un sistema o altre al fons ja que el document conserva indicis d'haver estat plegat), i una de 25 de novembre de 1803 (aquesta darrera conservada en el fons perquè el destinatari va escriure la resposta en el mateix document i la retornà a Joan Coma).

A banda d'aquests autors del primer quadern, alguns dels documents solts sí que tenen autoria. És el cas del número 4, en què hi ha les instruccions per a

les morenes del reverend Joan Coma, que acabem de veure que és l'autor de part del quadern principal. Les instruccions destinades al reverend Joan Coma van signades per un tal **Dr. Jaume Casas**. Malauradament no hem pogut trobar més informació sobre aquest doctor. També el darrer document té signatura, d'un tal **Solano**, que tampoc no hem pogut identificar. En el buidatge fet dels diferents llibres sacramentals dels municipis del Lluçanès en els segles XVI, XVII i XVIII¹, no hi apareixen cap d'aquests dos sanitaris esmentats, Dr. Jaume Casas ni el Sr. Solano, fet que podria presumir que consten en documents posteriors o que no eren d'aquelles contrades.

El reverend Joan Coma a banda dels esmentats problemes de morenes tenia també problemes de poagre. Així ho recull un certificat mèdic fet el 1809: *Jo, Joan Serradell, cirurgià, certifico y fas fe com Joan Coma, clerga, està patint de esta part de mols anys en los peus un dolor poagrós, qui li impedex lo poder caminar, y per éser axis y la veritat ne fas la present certificació vuy a 28 dies del mes de abril de 1809* (Arxiu Patrimonial Coma, 37/1).

El lloc

La casa de la Coma de Borrassers està situada prop de l'església de Sant Cristòfol de Borrassers. Borrassers era una parròquia independent esmentada ja al primer quart del segle X; cap al segle XIV passà a dependre de la parròquia de Lluçà i actualment és sufragània de Santa Eulàlia de Puig-oriol, al Lluçanès, dins la comarca d'Osona.

La família és documentada de manera continuada almenys des de mitjans del segle XV².

Objectius

1. Transcriure aquests documents, del text original a la versió actual
2. Donar una visió de com curaven les malalties els nostres avantpassats

¹ Vilardell i Ynaraja, Miquel: Aspectes sanitaris dels arxius parroquials de la comarca d'Osona: El Lluçanès (segles XVI, XVII i XVIII). Tesi doctoral. 1992.

² Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic, Arxiu de la Cúria Fumada – Genealogies 1, f. 216

Material i mètode

Material

El material utilitzat han estat:

- 2 quaderns:
 1. *Madasinas provadas*
 2. 2n quadern
- 13 documents solts

Mètode

Es tracta d'un estudi descriptiu dels documents. La metodologia utilitzada ha estat el buidatge mitjançant una acurada transcripció del català antic i una posterior lectura sistematitzada dels mateixos per tal de relacionar el remei amb la malaltia, descrites en aquella època.

Transcripció dels documents

En aquest apartat farem una transcripció dels documents, tant dels dos quaderns com dels fulls solts que disposem, mantenint el text original i la versió actualitzada del mateix, remarcant la patologia a la qual fan referència.

[Quadern Primer]
Madasinas Provadas

Text original	Versió actualitzada
Primera, per la tinya convé rentar lo cap ab orina de bou fins a la s[...]ch après posar pols feta de aquells blanques que's veuan en la femta del porchatam fenla sacar al forn.	Primera. Per la tinya convé rentar el cap amb orina de bou fins a la <i>s[...]ch</i> , després posar pols feta d'aquelles <coses> blanques que es veuen en la femta dels porcs fent-la assecar al forn.

<p>Altra per dit mal: la farina de sinigrich ab certa part de gra de crexens mesclat ab vinagra fort és segur remei per la tinya.</p>	<p>Una altra per a dit mal: la farina de fenigrec amb certa part de gra de créixens amb vinagre fort. És segur remei per la tinya.</p>
<p>Per corar lo carbuncla y colsavol mal gra pren ascabiosa floravios malvas sagí vell, cor de llavat, sal cristallina rruda, sofrà del bo picat, y feta emplastre, i sobre el gra dolent posaràs un sou de triaga magna damunt l'emplastre i el deixaràs estar 24 hores, i si dit gra dolent no és mort ho aplicaràs una segona vegada y ja sarà mort y reventat, y després se corarà segons art.</p>	<p>Per curar el carboncle i qualsevol gra dolent pren escabiosa, <i>floraviós</i>, malves, sagí vell, cor de llevat, sal cristal·lina, ruda, sofre del bo picat, i, feta emplastre, i sobre el gra dolent posaràs un sou de triaga magna damunt l'emplastre i el deixaràs estar 24 hores, i si dit gra dolent no és mort ho aplicaràs una segona vegada i ja serà mort i reventat, i després es curarà segons art.</p>
<p>Per dolor de orella sorda pren oli rosat y un poch de vinagra, o posaràs dintra la orella y per dasobra posaràs un saquet de cama milla y corona de rei.</p>	<p>Pel mal d'orella sorda pren oli rosa i una mica de vinagre. Ho posaràs dins l'orella i per sobre posaràs un saquet de camamilla i corona de rei.</p>
<p>[f. 1v]</p>	
<p>Lo such del raba posat a la orella és bo per lo mal del vent y remor de orella. Per sordes y brogit de orelles tallaràs una seba blanca pel mig y la tornaràs y la tornaràs (sic) [.....] y adintra oprimiràs lo buit de oli de cama milla y la lligaràs ab un fil y la faràs coura a las sendras y sen cuita la espramaràs ab dos plats y del such que n'exirà posaràs dins la orella y la taparàs ab cotó.</p>	<p>El suc de rave posat a l'orella és bo pel mal de vent i remor d'orella. Per sordesa i soroll d'orella tallaràs una ceba blanca pel mig i la tornaràs [.....] i a dins ompliràs el buit d'oli de camamilla i la lligaràs amb un fil i la faràs coure a les cendres, i en ser cuita l'espremeràs amb dos plats, i del suc que en surti el posaràs dins l'orella i la taparàs amb cotó.</p>

<p>Per la inflamasió de la orella axafaràs ous de formiga ab aiga ardent y ne tiraràs dins la orella y la taparàs ab cotó y demunt posaràs un padàs xopat ab aigua ardent.</p>	<p>Per la inflamació de l'orella aixafaràs ous de formiga amb aiguardent i en tiraràs dins l'orella i la taparàs amb cotó, i damunt posaràs un pedaç xopat amb aiguardent.</p>
<p>Per dolor de dens convé fer bullir vinagra y ayguaros ab rells de jusquiam y tenir de aquesta decucsió a la bocha. Contra lo dolor de las dens quant ve de omor freda no i ha cosa millor que tanir a la bocha vinagra ho decució de ells ho aplicat a las dens dos o tres grans de alls posats ab vinagra.</p>	<p>Pel dolor de dents convé fer bullir vinagre i aiguar-ros³, amb arrels de jusquiam, i tenir aquesta decocció a la boca. Contra el dolor de les dents quan ve d'humor freda no hi ha cosa millor que tenir a la boca vinagre o decocció de vinagre, o aplicar a les dents dos o tres grans d'all posats en vinagre.</p>
<p>[f. 2]</p>	
<p>Per porsallanas y omors freds o glanol[...] [...] mal prosoex de massa frador de l'aigua con la carn de la gola és mol calenta y per so convé principalment fer-las una farmentasió calenta y de cossas propias, so és la femta sobra lo lloch per moura los omors; après aplicar-i una anplastr fet de farina de ordi y tres unzas de reïna, tot cuit a perfecció ab vi vermell bo, y cont la matèria madura convindrà obir-la ab una llanseta per fer-la axir fora; après, a la quonquavitat posareu draps y filagarsas</p>	<p>Per porcellanes⁴ i humors o glànoles⁵, [] el mal prové de massa fredor de l'aigua quan la carn de la gola és molt calenta, i per això convé principalment fer-hi una fermentació calenta i de coses pròpies, és a dir, de la femta, sobre el lloc, per moure els humors. Després, aplicar-hi una emplastre fet de farina d'ordi i tres unces de resina, tot ben cuit amb vi vermell bo, i quan la matèria madura convindrà obrir-la amb una llanceta per fer-la sortir fora. Després, a la concavitat hi posareu draps i filagarses mullades amb aigua, oli i sal.</p>

³ Aigua de roses (Diccionari Català-Valencià-Balear (DCVB) d'Alcover-Moll)

⁴ Nom donat als tumors o minoves dels ganglis del coll o d'altres regions

⁵ Inflamació pestilencial dels ganglis limfàtics, principalment dels engonals, de l'aixella o del coll

molladas ab aigua, oli y sal.	
Upòh.: Per utròpichs pendras una lliura de donsell y dos lliuras de suera y feras una conserva o axarop y pendrer sovint, que cura la tropasia vella.	<i>Utròpichs.</i> Per <i>utròpics</i> prendràs una lliura de donzell i dues lliures de <i>suera</i> i faràs una conserva o xarop, i s'ha de prendre sovint, que cura la <i>tropàsia</i> vella.
Tíchs: Per un tísch pren nou escudellas de aigua, fes-la bullí ab un foch manso fins que tórnia a una y en aquesta mescle-y tres unsas de mel blanca ben neta y an deràs alguns dies al que pateix de dit mal al matí calent, y si voleu mesclar-i dos dracmas de tussilago polvoritzat serà més segur.	Tísics. Per un tísic pren nou escudelles d'aigua, fes-la bullir amb un foc manso fins que es redueixi a una, i en aquesta mescla-hi tres unces de mel blanca ben neta i en donaràs alguns dies al que pateix de dit mal, al matí, calent. I, si voleu, mesclar-hi dos dracmes de tussilago polvoritzat serà més segur.
Altre, pren llet de cabra y la faràs bullir ab fullas de siré y la deràs a bèurer al tísch 15 dies seguits la quantitat de una escudella, y si lo mal lo atropella ferà pausa 2 o 3 dies y després continuarà fins a 30 dias, en dejú.	Un altre: pren llet de cabra i la faràs bullir amb fulles de cirerer i la donaràs a beure al tísic 15 dies seguits, la quantitat d'una escudella, i si el mal l'atropella farà una pausa de 2 o 3 dies i després continuarà fins a 30 dies, en dejú.
[f. 2v]	
[...] <i>nyons</i> són de gran nodriment, y per assò són a propòsit per los tíchs que ayan estats algún poch possats ab aigua arròs per llevar-los aquella hum[...] que portan del pi.	Els <i>pinyons</i> són de gran nodriment, i per això són adients per als tísics després de que hagin estats posats una mica amb aigua-ros per treure l'humitat que porten del pi.

<p>La dequocció de las rels del gram ab los caps dels trots del donsell cura la etiguesa.</p>	<p>La decocció d'arrels de gram, amb els caps dels troncs del donzell cura l'etiguesa⁶</p>
<p>Glls.: Per fóndrer los golls pren espenye y la polvoritseras y de ditas pólvoras faràs pèndrer al comú de un diné de pebre al matí ab aigua de mar y això al baxan de la lluna dos mesos seguits, y tots dos mesos no pot menjar sinó pa de ordi y res visquós, fer vida convalasent y que no tinga part ab dona.</p>	<p>Golls: per fondre els golls pren <i>espenye</i> i la polvoritzaràs, i d'aquestes pólvores faràs prendre al comú d'un diner de pebre al matí, amb aigua de mar, i això al baixant de la lluna, dos mesos seguits, i tots els dos mesos no pot menjar res més que pa d'ordi, i res viscós, fer vida convalescent, i no tenir relacions amb dona.</p>
<p>Per fóndrer la pell dels golls quant sia fosos pre[...] escorsa de magrana, fullas de plantatge, mastech, sanch de dragó, rosas, balústrias, galas nous de xifré y ho faràs bullir ab aigua de font y ay afejaràs dos dinés de alum de roca y o colaràs y xoporàs lo coll ab dita aigua. Deixaràs lo drap mullat a demunt y ho faràs vespre y dematí.</p>	<p>Per fondre la pell dels golls quan siguin fosos prendràs escorça de magrana, fulles de plantatge, màstec, sang de dragó, roses, <i>balústries</i>, gales, nous de xiprer, i ho faràs bullir amb aigua de font i hi afejaràs dos diners d'alum de roca i ho colaràs, i mullaràs el coll amb la dita aigua. Deixaràs el drap mullat al damunt i ho faràs vespre i matí.</p>
<p>C^{at}.: Per un constipat que lo coll y los nirvis li fan mal, pren ordi, pansas, prunas, agrellas, boratjes, matafaluga, ho faràs bullir junt y ho coleràs y pendràs rosas de hom simel ab ab dita aigua la pendràs a las 4 horas, y 5 un <i>servascal</i> comú, y a las 6 soparà y a las 8 aigua minvada ab sucra per vèurer si suarà.</p>	<p>Constipat: per un constipat a qui li fan mal el coll i els nervis, pren ordi, panses, prunes, agrellas, borratges, matafaluga, i ho faràs bullir junt i ho colaràs i prendràs rosas d'hom junt amb dita aigua. La prendràs a les 4 hores, i 5 un <i>servascal</i> comú, i a les 6 soparà, i a les 8 aigua reduïda amb sucre per veure, si suarà.</p>

⁶ Febre lenta que consumeix el cos, especialment febre tuberculosa, tisi.

<p>C^{ras}. Per cambras de sanch las closcas de las vallanas polvoritsadas prèrs al comú de un diné de pebra ab vi bo o ab caldo sense sal o ab brou de pa, matí y tarde.</p>	<p>Cambras. Per campres de sang⁷ les closques de les avellanes polvoritzades, pres al comú d'un diner de pebre amb vi bo o amb caldo sense sal o amb brou de pa, matí i tarda.</p>
<p>[f. 3]</p>	
<p>Per la destil·l[.....] o baxa del sa[.....]men y lo posaràs [.....] mitja lliura de aigua [.....]dris calentas fins aia de[.....] aigua ardent an donaràs al que patex [.....] una collarada cada vagada que [.....] fins sia corat.</p>	<p>Per la <i>destil·lació</i> [.....] o baxa del sa[.....]men i ho posaràs [.....] mitja lliura d'aigua [.....]dris calentes fins que hagi de[.....] aiguardent en donaràs al que pateix [.....] una cullerada cada vegada fins que sigui curat.</p>
<p>Per brions orpos pren sofra de canó polvoritsat y grex dels porchs dols ygols y una poca de sal, y ab such de llimona o baraiaràs a modo de angoent, y de dit angoent posaràs als brions o arpas.</p>	<p>Per brians o herpes pren sofre de canó polvoritzat i greix de porc dolç en igual quantitat, i una mica de sal, i amb suc de llimona ho barrejaràs a manera d'ungüent, i de dit unguent en posaràs als brions o herpes</p>
<p>Per espodaramens, quant las criaturas tenan gran tos ab reuma y als costa de traura-la, tramantina y pega grega polvoritsada sotil, sotil, pars ygals y de dit angoent en cramaràs y faràs pendra al fum per la bocha fins sia corat.</p>	<p>Per espoderaments⁸, quan les criatures tenen tos amb reumes i els costa de treure-les, trementina i pega grega polvoritzada sotil, a parts iguals, i de dit unguent en cremaràs i faràs prendre el fum per la boca fins que sigui curat.</p>

⁷ Defecació sanguinosa, disenteria

⁸ Moviments inútils i anguniosos d'un òrga per expel·lir quelcom

<p>Per la infasció llonàtica en los minions qui's contramolan o se asmortoeixan, al col mal vé per què al cos dels minions se'ls engendra un cuch ab dos caps, al col los mosega al cor [f. 3v] [.....]adas los mata [.....]esta y secals a la [.....] y destes ne pendras un [.....] de gensiana y de [.....]ayga de cada una cort de unsa [.....] octava de onsa y tot ben polvoritsat y estos polvos y aigua los mullaràs los dits de las mans, los llavis y la bocha 3 ho 4 vegadas y veuras que que cont farà de cambra axirà lo cuch mort. Esta experiència se a vista moltas vegadas y alguns minions se an mort de est mal per no aver-los fets remís bons són estats obers y los an trobats al cuch agafat al cor.</p>	<p>Per <i>la infecció llunàtica en els minyons</i>, que es <i>contramolan</i> o esmorteeixen, el qual mal ve perquè al cos dels minyons se'ls engendra un cuc amb dos caps el qual mossega el cor [fins que a veg]ades els mata [.....]esta i asseca'ls a la [.....], i d'aquests en prendràs un [.....] de genciana i de [.....]aigua de cada una quart d'unça [.....] octava d'unça, i tot ben polvoritzat, i amb aquest pols i aigua els mullaràs els dits de les mans, els llavis i la boca 3 o 4 vegades, i veuràs que quant farà de ventre sortirà el cuc mort. Aquesta experiència s'ha vist moltes vegades, i alguns minyons s'han mort d'aquest mal per no haver-los fet remeis bons, i els han obert i els hi han trobat el cuc agafat al cor.</p>
<p>Per lo <i>eschizo</i> las rels de la canovera cuitas que disminuescha de 3 pars las dos la aigua al matí se n'a de pendra una escodella de agua tebi fins sia corat,y esta erba se troba a Llaés o Vidrà.</p>	<p>Per lo <i>eschizo</i> les arrels de la canovera cuites, que es redueixi de tres parts a dues d'aigua, al matí se n'ha de prendre una escudella d'aigua tèbia fins que sigui curat, i aquesta herba es troba a Llaés o Vidrà.</p>
<p>Per mal de caura pendràs angèlica tan de rels com de fullas, prinsipalment las rels y flor de labanda, y posa-u ab infusió ab vi y destilau-ho que distilarà una aigua excelentíssima [f. 4] contra lo</p>	<p>Per mal de caure (epilèpsia) prendràs angèlica, tant d'arrels com de fulles, principalment les arrels i flor de lavanda, i posa-ho amb infusió amb vi, i destil·laho, que destil·larà una aigua excel·lentíssima contra el mal de caure. De ben[.....] dia fins que sigui curat.</p>

<p>mal de caura. De ben[.....]dia fins sia corat.</p>	
<p>Altra per dit mal, pren oraneta [.....] y fes-na polvoras y barregalas a bon [.....] un poch de vinagra y destilau-os[.....] gorex lo mal de caura beben-na quo[.....].</p>	<p>Un altre per dit mal: pren oreneta [.....] i fes-ne pólvores i barreja-les a bon [.....] una mica de vinagre, i destil-la-ho s[.....] guareix el mal de caure bevent-ne qu [.....].</p>
<p>Per la engrena picaràs la rel tendra de la caravasna y posaràs una poch de sal y ho aplicaràs sobra la engrena fins sia corada, y després coraràs la llaga segons art.</p>	<p>Per la gangrena picaràs l'arrel tendra de la caravanya i posaràs una mica de sal i ho aplicaràs sobre la gangrena fins que sigui curada, i després curaràs la llaga segons art.</p>
<p>Altre per dit mal, faràs decocció de erbas fredes ab oli de olivas y quant las herbas seran cuites los llenseràs y ab dit oli poseràs trementina, sera nova, pega grega, pars ygols, y bullirà fins sia barrejat, y de dit unguent poseràs a la engrena.</p>	<p>Un altre per dit mal: faràs decocció d'herbes fredes amb oli d'oliva i quan les herbes seran cuites les llençaràs i amb el dit oli posaràs trementina, cera nova, pega grega, a parts iguals, i bullirà fins que sigui barrejat, i de dit unguent en posaràs a la gangrena.</p>
<p>Contra lo vòmit pendràs una torrada de pa y mullar-lo ab such de mente, posant-i desobre pólvora de màstec, après posar-le calente sobre lo ventrell, remollan-le de 3 en 3 horas. I també podeu pèndrer dos punys de mente y un puny de rosas bullit ab vi, y després encorporar-ho ab polvos de màstec y rosas y ne fareu una enpastre posant-lo sobre lo ventre si lo vòmit és ab febre serà bo fer bullir la mente y rosas mullant lo pa torrat ab vinagra y així matex la mente y mesclada ab oli rosat posat</p>	<p>Contra el vòmit prendràs una torrada de pa i el mullaràs amb suc de menta, posant-hi sobre pólvora de màstec. Després, posar-la calenta sobre el ventrell, remullant-la cada 3 hores. I també podeu prendre dos punys de menta i un puny de rosas bullit amb vi, i després incorporar-ho amb pols de màstec i rosas i en fareu un emplastre posant-lo sobre el ventre. Si el vòmit és amb febre serà bo fer bullir la menta i rosas mullant el pa torrat amb vinagre, i també la menta mesclada amb oli de rosas posat sobre el ventrell és molt bo per tota mena de vòmits.</p>

sobre lo ventrell és molt bo per tota manera de vòmits.	
[f. 4v]	
[.....]losa y cansalida maior [.....]anor las suós fullas y rels [.....]ísimas per onir las nafras [.....]diu comunamen quita de la [.....], y de la consolida minor pot [.....]la biga al silorgià.	[.....]losa i consòlida major [.....]anor les suors, fulles i arrels [.....]íssimes per unir les ferides [.....]diu comunament <i>quita de la [.....]</i> i de la consolida menor pot [.....]la biga al cirurgia.
La Cansalida maior té las virtuts de la beulosa en onir las plagas de tal manera que posanna en la holla agon se couran baulosa o consolida maior farà onir los trosos de la carn uns ab altres.	La consòlida major té les virtuts de la <i>baulosa d'unir les ferides</i> de tal manera que posant-ne en la olla on es couran la <i>baulosa</i> o la consolida major farà unir els trossos de carn amb uns altres.
La rel de la cansalida secha y polvoritsada és bona per posar los bodells dels dins dels minions cont yx de fora, axí matex per retenir lo flux del ventra. La enplastra fet de las rels de la consolida maior ab farina de favas aplicat sobra lo lloch agon baxa lo bodell dels minions y és importan remey.	L'arrel de la consòlida seca i polvoritzada és bona per posar els budells a dins dels minyons quan surt a fora ⁹ , i també per retenir el flux al ventre. L'emplastre fet de les arrels de la consòlida major amb farina de faves aplicat sobre el lloc on baixa el budell dels minyons és important remei.

[cuadern segon]

Text original	Versió actualitzada
[f. 1]	

⁹ Hèrnia

<p>Per lo anaygment de qualsevol cavalcadura, mitg porró de vi blanch, tres diners de clavells picats, tres diners de canyella, tres unças de mel dolça, nou nuscada, sistsay poriaqueri, polvo 18 diners del potecari. Se poserà lo vi ab un topí que tansolament té de ésser tebi, y posar tot lo madicament quant sia tebi dins del tupí y se li donerà al dematí en dejú y antes de pèndrer la beguda esterà dos horas sens menjar res, y després de aver-la presa paserà lo mateix temps.</p>	<p>Per l'enaiguament¹⁰ de qualsevol cavalcadura, mig porró de vi blanc, tres diners de clavells picats, tres diners de canyella, tres unces de mel dolça, nou moscada, <i>sistay poriaqueri</i> en pols, 12 diners, de l'apotecari. Es posarà el vi en un tupí que només ha d'estar tebi, i posar tot el medicament quan sigui tebi dins del tupí, i se li donarà al matí en dejú. I abans de prendre la beguda estarà dues hores sense menjar res, i després d'haver-la presa passarà el mateix temps.</p>
<p>Per lo dolor y per pixar la sanch los bous y qualsevol: Quatre unças de greix de hos, greix de gat, bariminx, polvos de barocar, pori grasteni, gepalo.</p>	<p>Pel mal i per orinar sang els bous i qualsevol <animal>: quatre unces de greix d'os, greix de gat, <i>bariminx</i>, pols de <i>barocar</i>, <i>pori grasteni</i>, <i>gepalo</i>.</p>
<p>Per lo vorm: Tres hunsas de sagí vell, tres diners de pebre picat, gero **clesquero, sera nova tres diners; se pendrà al dematí en dejú, que estiga dos horas sens menjar després de aver-o pres y al cap de dos horas se'ls donerà menjar.</p>	<p>Pel cuc: tres unces de sagí vell, tres diners de pebre picat, <i>gero clesquero</i>, cera nova tres diners; es prendrà al matí en dejú; que estigui tres hores sense menjar després d'haver-ho pres, i al cap de dues hores se'ls donarà menjar.</p>
<p>Per nafres: Peu de colom, una unça de <i>terumbelo</i>**, sis diners de <i>vilsach</i>, fer-la fòndrer ab sagí vell, sis diners de polvos de <i>restreny</i>, dos diners de sera nova y fos se poserà sobre lo mal.</p>	<p>Per nafres: peu de colom, una unça de <i>terumbelo</i>, sis diners de <i>vilsach</i>, fer-la fondre amb sagí vell, sis diners de pols de <i>restreny</i>, dos diners de cera nova, i un cop fos es posarà sobre el mal.</p>
<p>[f. 1v]</p>	

¹⁰ Enaiguadura, malaltia de les cames en el bestiar cavallí

<p>Reseptas per cora de anigament per colsevol animal: Gafar un topí mijà de vi, tres dinés de clavells y tres dinés de canyella, nou noscada, cotra dinés de polvoras de rostreny. Aqest topí posat aniga de vi posar una collarada de mel. Con volga bollir posar-i clavells, canyela, nou noscada y con se voldrà donar esta baguda lo animal té de estar dos oras sens manjà res y pasat las dos oras donar-li lo manjà que aya manesté.</p>	<p>Receptes per cura d'enaiguament per qualsevol animal: Agafar un tupí mitjà de vi, tres diners de clavells i tres diners de canyella, nou moscada, quatre diners de pólvores de <i>rostreny</i>. Aquest tupí posat en aigua de vi posar una cullerada de mel. Quan vulgui bullir posar-hi clavells, canyella, nou moscada, i quan es voldrà donar aquesta beguda l'animal ha d'estar dues hores sense menjar res, i després de dues hores donar-li el menjar que hagi de menester.</p>
<p>Item altra resepta per corar bonys o baxiga. Posar ab un topí, posar rossas y romaní a dins del topí y posar un polset de sagon y posar-o sobra lo bony o nafra. A de astar vint y cotras sobre lo bony o nafra.</p>	<p>Ítem una altra recepta per curar bonys o veixiga¹¹. Posar amb un tupí. Posar-hi roses i romaní a dins del tupí i posar un polset de segon i posar-ho sobre el bony o nafra. Ha d'estar vint i quatre <hores> sobre el bony o nafra.</p>
<p>Item per lo vorm. Gafar un poch de sagí vell y gafar dos dinés de pebra, fer-na boletas com si fosan ous de gallina y gafa pell de serp, bareyar-o ab aquellas boletas y fer-los manyar una al matí y altra al vespra.</p>	<p>Ítem pel borm¹². Agafar una mica de sagí vell i agafar dos diners de pebre. Fer-ne boletes com si fossin ous de gallina i agafar pell de serp, barrejar-ho amb aquelles boletes i fer-los menjar, una al matí i una altra al vespre.</p>
<p>Item per corar las unglas escardadas posar-i oli de campanas, qu'és con las campanas fan con rodan, y posar-o dins las esquerdas ab una filagarsa y untar-o ab cansalada cuita a la olla y untar-o a las matexas cabrallas.</p>	<p>Ítem per curar les ungles esquerdades, posar-hi oli de campanes, que és quan les campanes fan com roden, i posar-ho dins les esquerdes amb una filagarsa i untar-ho amb cansalada cuita a l'olla, i untar-ho a les mateixes quebralles¹³</p>

¹¹ Abscés que es fa a la nafra d'una bèstia de càrrega

¹² Malaltia contagiosa dels cavalls, ases, muls, etc. produïda pel bacteri *Actinobacillus mallei* i caracteritzada principalment per la inflamació i el flux de la membrana pituitària. Sovint dura diversos anys i pot ésser transmesa àdhuc a l'home

¹³ Clivell de la pell, sobretot de les mans, causat pel fred o per malaltia

[Plec "Remeis per curar malalties" (fulls solts)]

<p>[1]</p>	
<p>Faran bullir un puny pansas, sis ho vuyt prunas escaldas y y llavós de fonoll ho matafaluga, tanta com ne pendria, ab un real ab quatra escudellas aigua que tornen a duas, y cada matí ne pendrà una escudelleta ab tres cullaradas del julep de la canadella bona y fresca, y ne pendrà tres dias, y lo quart dia pendrà ab lo mateix axaropet las pólvoras de un paper dels dos se n'aportaran, après tornarà pèndrer tres dias del axarop ab lo julep y al quart dia pendrà altra volta las pólvoras del paper, y lo dia pendrà las pólvoras pendrà caldo yno menjarà no sian [...] horas, y si a cas no li feya anar ha cambra dono-li una ajuda cumuna abans del dinar, fet açò fasan-li fer una sagnia de cada bras de la vena cumuna ho de sercha vuyt onsas de sanch y lo cirurgia que'm aviso quina sanch aurà treta y lo effecta li auran fet las pólvoras, ço és, si aurà molt anat de cos, y jo disposaré lo demés. No menja ortalisas ni llagums ni</p>	<p>Faran bullir un puny de panses, sis o vuit prunes escaldades i llavors de fonoll o matafaluga, tanta com en prendria, amb un real amb quatre escudelles d'aigua que es redueixin a dues, i cada matí en prendrà una escudelleta amb tres cullerades del julep de la canadella, bona i fresca, i en prendrà tres dies, i el quart dia prendrà amb el mateix xaropet les pólvores d'un paper dels dos que se n'emportaran, després tornarà a prendre tres dies del xarop amb el julep¹⁵ i al quart dia prendrà una altra vegada les pólvores del paper, i el dia que prendrà les pólvores prendrà caldo i no menjarà que no siguin [...] hores, i si a cas no li feia anar de ventre donar-li una ajuda comuna abans de dinar, i fet això li facin fer una sagnia de cada braç, de la vena comuna, de prop de vuit unces de sang, i el cirurgia que m'avisí quina sang haurà treta i l'efecte que li hauran fet les pólvores, això és, si haurà anat molt de cos, i jo disposaré el demés. No menjar hortalisses ni llegums ni llet, begui poc vi, i l'aigua cuita amb falzia o matafaluga. La resta, per avui. Camps.</p>

<p>llet, bega poch vi, y la aigua cuita ab falsilla¹⁴ ho matafaluga. Lo demés, per auy. Camps.</p>	
<p>[2]</p>	
<p>Fareu una beguda de gram d'ordi y borrajas o escabeosa, prendreu sucra y vinagra y ne tirareu a la beguda fins tinga una punta de agradols, y que ne bega tant que vulga y que fàsia dieta de sols brou de pa; que no se refrèdia ni que se carrèguia masa de roba, que no tornant-se'n dins los grans y abeurant-se bé no parilla.</p>	<p>Fareu una beguda de gram d'ordi i borrajes o escabiosa, prendreu sucre i vinagre i en tirareu a la beguda fins que tingui una punta d'agredolç i que en begui tant com vulgui i que faci dieta de només brou de pa. Que no es refredi ni es carregui massa de roba, que si els grans no es tornen endins i beu prou no hi ha perill.</p>
<p>[3]</p>	
<p>Juliol 7 de 99. Beguda a caps de gavarrera y pimpinela de pinpinella de 3 parts las dos. Bany fullas de boix, rels de gavarrera y cuxarda, ab sas fregas si pot fins a cintura o fins allà ahont puga.</p>	<p>Juliol 7 de [17]99. Beguda a caps de gavarrera i pimpinella, de tres parts dues. Bany fulles de boix, arrels de gavarrera i cuixarda. Amb les seves fregues, si pot fins la cintura o fins allà on pugui.</p>
<p>Per lo cap, palma y llor del d[...]e del ram bullit, y fregat lo cap cada matí ben fort de tot ab aigua beneyta.</p>	<p>Pel cap, palma i llorer del d[...]e del ram bullit, i fregat el cap cada matí ben fort de tot amb aigua beneïda.</p>
<p>Beguda ordi, agram, borrajes, pimpinella, xicoyra y s[.....] a maldeventre un poch de canyella, xupar los all aygua de plantatge, retas veras, flor de salguer y malvas.</p>	<p>Beguda: ordi, gram, borrajes, pimpinella, xicoira i s[.....] a mal de ventre una mica de canyella. Xopar els alls amb aigua de plantatge, <i>retas veras</i>, flor de sauguer i malves.</p>

¹⁴ Diccionari Català-Valencià-Balear (DCVB) d'Alcover-Moll, "falzia" 2.

¹⁵ Poció calmant composta amb aigua destil·lada i xarop

[al darrera, amb lletra diferent]	
Ruda de dos lleys	Ruda de dos lleis
Farigola	Farigola
Cuxarda	Cuixarda
Rel de Barbena	Arrel de Verbena
Pericons	Pericons
Pansas y Prunas	Panses i prunes
Purga	Purga
Conserva de pansas una onza per cada un, o sal de Madrid y tres passichs [.....]	Conserva de panses, una unça per cada un, o sal de Madrid, i tres pessics [....]
Per lo cap	Pel cap
Salvia	Sàlvia
Orenga	Orenga
Tarongina y Ruda y Caffè.	Tarongina, ruda i cafè.
[4]	
Per doló de las morenas per lo reverent Joan Coma, pendrer guiats picar-los y extraurer lo such y mesclar-i ab lo such igual quantitat de mantega de baca dosa y fer-o bullir un poch y després untar-s'o ab un drapet una mica, que luego cessa lo dolor.	Pel dolor de les morenes pel reverend Joan Coma, prendre <i>guiats</i> , picar-los i extreure el suc i mesclar-hi amb el suc igual quantitat de mantega de vaca <i>dosa</i> i fer-ho bullir una mica, i després untar-s'ho amb un drapet una mica, que llavors cessa el dolor.
[al darrera]	
Lo Dr. Jaume Casas remet lo present paper per entregar al Reverent Coma, lo que se servirà entregar-li.	El Dr. Jaume Cases remet el present paper per entregar al reverend Coma, cosa que se servirà entregar-li
[5]	

<p>Al vespra, quant serà al llit se manirà dos o tres bosins de seba dolsa cuyta al caliu ab sucra o mel.</p> <p>Alguna vegada podrà bèurar un poch de such de sàlvia ab vi.</p> <p>Còurer flor de salger ab son vi fins que disminuesca la tersera part, y colat y colat ne pandrà una escodella calent al matí.</p>	<p>Al vespre quan serà al llit s'amanirà dos o tres bocins de ceba dolça cuita al caliu amb sucre o mel.</p> <p>Alguna vegada podrà beure una mica de suc de sàlvia amb vi.</p> <p>Coure flor de saüquer amb el seu vi fins que disminueixi la tercera part, i colat en prendrà una escudella calenta al matí.</p>
[al darrera]	
<p>regalísia y pota codallina, viyoles y p[.....], o faran bollir y ne pendrà una tasa ab dos collarades de yalep, vindrà al m[.....]la [.]osa gustarà colsevol ora del die.</p>	<p>...regalèssia i pota <i>codallina</i>, violes i p[.....], ho faran bullir i en prendrà una tasa amb dues cullerades de julep, vindrà al m[.....]la [.]osa gustarà qualsevol hora del dia.</p>
[6]	
<p>Per curar al puagra se a da posar una amplastra de merda de bou i vinagre ben pastat alla aon serà lo dolor i en traure la dita se té de tenir altre de aros ben cuit i aplicar-la al matex loc¹⁶.</p> <p>Altre de grana de lli ben picada y ab llet barrejada.</p>	<p>Per curar el poagre s'ha de posar un emplastre de merda de bou i vinagre ben pastat allà on serà el dolor, i en treure la dita emplastre se n'ha de tenir una altre d'arròs ben cuit i aplicar-la al mateix lloc.</p> <p>Una altra de grana de lli ben picada i amb llet barrejada.</p>
[7]	
Memorial	Memorial

¹⁶ Fins aquí, les paraules estan escrites amb les lletres en ordre invers, és a dir, el text real de la nota, fins aquí, és: "Rep raruc la argaup es a da rasop anu artsalmpa ed adrem ed uob i arganiv neb tatsap alla noa ares ol rolod i ne reruart al atid es et ed rient ertla ed sora neb tiuc i alracilpa al xetama col"

Primo, sponge y palla de camell, se té a posar tot plegat en una olla tot en rost y té tornar tot cendre y després puaran tot lo que cola en lo paper tot plegat, ho posarà tot en una olla ab una lliura y mige de mel amargant y después ne farà una novena o dos novenas, vespra y matí y no beurà de dos horas. Pendra tres colleradas lo vespre y tres lo matí.	Primer, esponja i palla de camell, s'ha de posar tot plegat en una olla tot en rost ¹⁷ , i ha de tornar tot cendra, i després poaran tot el que cola en el paper tot plegat, ho posarà en una olla amb una lliura i mitja de mel amargant i després en farà una novena o dues novenes, vespre i matí, i no beurà durant dues hores. Prendrà tres cullerades al vespre i tres al matí.
[8]	
Farà lo exarop de les coses següents.	Farà el xarop de les coses següents:
Primo, lurdi	Primer, <i>lurdi</i>
Agram	Gram
Xicoyres ab l'arel	Xicoires amb l'arrel
Regaletia	Regalèssia
Brots de borratges	Brots de borrajes
De escarola verda	Escarola verda
De falzia y dauradella	Falzia i dauradella
Torongina	Tarongina
Llengua bovina	Llengua bovina
Agrelles	Agrelles,
Panses, prunes	Panses, prunes
Matafaluga	Matafaluga
Sucre, una cullerada o dos per cada pressa.	Sucre
La quantitat de les herbes serà com una rosa, de les demás cosas casi mitja onsa. Les dures bulliran un quart primer, y les herbes un bull	La quantitat de les herbes serà com una rosa, de les demás cosas quasi mitja unça. Les dures bulliran un quart primer, i les herbes un bull només.

¹⁷ Bullir en rost: seguir bullint una cosa quan dins l'olla ja no queda gens d'aigua

només.	
[9]	
Recepte per cuchs	Recepta per cucs
Menta	Menta
Nepta	Nepta
Tarongina	Tarongina
Àpit bort	Api bord
Ruda	Ruda
Duncell	Donzell
Funoll	Fonoll
Fer-na una coca picada ab un bocí de cansalada y posar-ho sobre del llombrígol cosa de mitja hora. Después reposà un dia y tornar-hi dos dias seguits.	Fer-ne una coca picada amb un bocí de cansalada i posar-ho sobre del llombrígol cosa de mitja hora. Després reposar un dia i tornar-hi dos dies seguits.
[10]	
Altimira, marduix, rumaní, barballó, sàlvia, malvas, violers, morellas, eiparicon, se ferà bullir.	Altimira, marduix, romaní, barballó, sàlvia, malves, violers, morelles, <i>eiparicon</i> , se farà bullir.
[11]	
Vi aromate per posar al peu. Rosas veras, romany, donsell, barballó, salvia, pinyas de xipré, clavells y canyella, sabó. Begua rel de funoll, de julivert, de penical, falsia, altimira, deuradella y canyella.	Vi d'aromater per posar al peu. Roses veres, romaní, donzell, barballó, sàlvia, pinyes de xiprer, clavells i canyella, sabó. Begui arrel de fonoll, de julivert, de panical, falzia, altimira, dauradella i canyella.
[12 (hi ha altres notes de comptes diversos)]	
Madisina per matar la ronia. Primo oli y un poca de aigua, ascorsa de taronga y rruda y	Medicina per matar la ronya (sarna) . Primer, oli i una mica d'aigua, pell de taronja i ruda i sal, ha de bullir bastant

<p>sal, a de bolí bon xiquet y ense que s'i puga sofrí al dit s'i té de barajà al sofra y la farina de favas y se té de ramanà fins que sia fret y se té de ontar las mans y fragà ben fort y se tenen de posar sota la xella</p>	<p>i sense que s'hi pugui aguantar el dit s'hi ha de barrejar el safrà i la farina de faves i s'ha de remenar fins que sigui fred, i s'ha d'untar les mans i fregar ben fort i s'han de posar sota l'aixella.</p>
<p>[13]</p>	
<p>Per la senyora tindran [...] or[.....] del caldo una fulla de lopa [.....] de taula com pansas, ametllas u[.....] après ab vi, al matí a punta de [.....] y al cap de dos horas de la beg[.....] de tres quarts dle cervical li doner[.....] un rovell de ou y a mitgdia dinarà[.....] alguna cosa per llevant après al la [.....] lo endemà al matí li tornerà donar [.....] horas de la beguda pendrà un poc de caldo y la [...] fent la sangria un poch xica y men[.....] ph aportian an al ventre una torrada mullada ab [.....] picada, al cap de tres quarts de la sangria es mo[.....] la beguda serà ab hordi, borratjas, escarola, agro[.....] falvesa una tasa d'esta aygua y dos cullaradas dels [.....] cada vegada. Lo cervical faran bullir</p>	<p>Per la senyora tindran [...] or[.....] del caldo una fulla de lopa [.....] de taula dom panses, ametlles, u[.....] després amb vi al matí a punta de [.....] i al cap de dues hores de la beg[.....] de tres quarts del cervical li doner[.....] un rovell d'ou, i a migdia dinarà [.....] alguna cosa per llevant després al [.....], l'endemà al matí li tornarà a donar [.....] hores de la beguda, prendrà una mica de caldo i la [...] fent la sangria una mica petita i men[.....] portin en el ventre una torrada mullada amb [.....] picada, al cap de tres quarts de la sangria és mo[.....] la beguda serà amb ordi, borratges, escarola, agro[.....], falvesa una tassa d'aquesta aigua i dues cullerades dels [.....] cada vegada. El servicial (lavativa), faran bullir malves, violers, segó, [.....], aigua, mel, sal i oli serà el servicial. Pel senyor farà una beguda amb ordi, ma[.....]llas, llavor de meló i matafaluga amb una tassa [.....]ran mitja unça de sucre candi i també la pen[.....] de dia, i després al cap de</p>

<p>malvas, violers, segó, [.....], aygua, mel, sal y oli serà lo cervicial.</p> <p>Per lo senyor farà una beguda ab ordi, ma[.....]llas, llavor de meló y matafaluga ab una tasa [.....]ran fitja onsa de sucre candi y també la pen[.....] de dia y après al cap de dos horas també pendrà un[....] de la senyora y tindrà lo mateix ordre fins demà [.....]</p>	<p>dues hores també prendrà un[....] de la senyora i tindrà el mateix ordre fins demà [.....]</p>
<p>[darrera (es perd la part superior de la pàgina)]</p>	
<p>los axarops seran ab hordi, agrellas, rel y fullas, pampinella, violers, llatsons, llatuga, plantatje, matafaluga, sucre.</p> <p>Ara li doneran dinar y après veuran la sesió y en cas tinga sesió li doneran una tasa de la beguda, posan-l'hi un poc del sucre que jo he aportat y la-y doneran quant la febre li afluxerà, après pasadas dos horas de la beguda li donaran sopas lo endemà dematí, a punta de alba li torneran donar una altre beguda del mateix modo y après, en haver una hora de la beguda li p[....] an al ventre un amplastre que faran picar malvas y las fregiran ab llart dols y ay posaran quant se anirà fregint un poc de flor de camamilla y un puny de</p>	<p>[...] els xarops seran amb ordi, agrellas, arrel i fulles, pimpinella, violers, lletsons, enciam, plantatge, matafaluga, sucre.</p> <p>Ara li donaran dinar i després veuran la sessió, i en cas que tingui sessió li donaran una tassa de la beguda, posant-l'hi una mica de sucre que jo he portat i l'hi donaran quan la febre li afluixi. Després de passades dues hores de la beguda li donaran sopas; l'endemà de matí, a punta d'alba li tornaran a donar una altra beguda de la mateixa manera, i després, en haver passat una hora de la beguda li posaran al ventre un emplastre que faran picar malves i les fregiran amb llard dolç i hi posaran, quan s'anirà fregint, una mica de flor de camamilla i un puny de farina que tingui el segó, i quan faci una hora que tingui això al ventre li donaran un servicial (lavativa) fet com s'acostuma, i després ja hi serà mossèn Josep per sagnar-lo. També, una</p>

farina que-i sia lo segó, y en aver una hora que tindrà asò an al ventre li donaran un cervicial fet com acostuman, y après ja serà mossèn Josep per sangrar-lo. També, una vegada que aurà menjat li untaran los ronyons ab lo unguent [...] és per lo amo.

Per la senyora li donaran dinar a mitg dia y après al tard, envès quatre horas li donaran la beguda y après envès posta de sol ho para dos horas tocada la oració la alimentaran un poc y a punta de alba esmorserà, y après obsrveran la sesió y mossèn Josep ja farà lo demés per aver-lo informat.

La beguda serà una tasa de la aygua, dos collaradas dels juleps y una tauleta.

Solano.

vegada que haurà menjat li untaran els ronyons amb l'ungüent [...] és per l'amo.

Per la senyora li donaran dinar a migdia i després al tard, cap a les quatre hores, li donaran la beguda, i després, cap a la posta de sol o després de dues hores de tocada l'oració l'alimentaran una mica i a punta d'alba esmorzarà i després observaran la sessió i mossèn Josep ja farà la resta per tenir-lo informat.

La beguda serà una tassa de l'aigua, dues cullerades dels juleps i una tauleta.

Solano

Resultats i discussió

De la transcripció que hem realitzat en l'anterior apartat, se'n esdevenen 32 símptomes, signes o malalties que passem a anomenar.

1. Bonys
2. Borm
3. Brians o herpes
4. Cambres de sang
5. Carboncle o qualsevol gra dolent
6. Constipat
7. Cucs
8. *Destil·lació*
9. Enaiguament de qualsevol cavalcadura
10. Epilèpsia o mal de caure
11. Espoderaments
12. Esquizofrènia
13. Etiquesa
14. Ferides

15. Gangrena	<i>qualsevol animal</i>
16. Goll	24. Poagre
17. Hèrnies	25. Porcellanes i humors o glànoles
18. <i>Infecció llunàtica en els nadons</i>	26. Quebralles
19. Mal d'orella (mal d'orella sorda, mal de vent, remor d'orella o inflamació)	27. Sarna o ronya
20. Mal de dents	28. Ungles esquerdades
21. Morenes o hemorroides	29. <i>Utròpics</i>
22. Nafres	30. Vòmit
23. <i>Orinar sang els bous i</i>	31. Tinya
	32. Tísic o tuberculós

Així mateix passem a relacionar la malaltia amb el nom de les plantes "medicinals", minerals, humors i altres que consten que s'empraven en aquella època:

Bonys o veixiga

- ✓ roses
- ✓ romani
- ✓ segon

Borm

- ✓ sagí vell
- ✓ pebre
- ✓ pell de serp

Brians o herpes

- ✓ sofre de canó
- ✓ greix de porc dolç
- ✓ sal
- ✓ suc de llimona

Cambres de sang

- ✓ closques de les avellanes polvoritzades
- ✓ pebre
- ✓ vi bo
- ✓ caldo sense sal
- ✓ brou de pa

Carboncle i qualsevol gra dolent

- ✓ escabiosa
- ✓ *floraviós*
- ✓ malves
- ✓ sagí vell
- ✓ cor de llevat
- ✓ sal cristal·lina
- ✓ ruda
- ✓ sofre picat

Constipat

- ✓ ordi
- ✓ panses
- ✓ prunes
- ✓ agrelles
- ✓ borratges
- ✓ matafaluga
- ✓ roses d'hom

Cucs

- ✓ sagí vell
- ✓ pebre picat
- ✓ *gero clesquero*
- ✓ cera nova

- ✓ Menta
- ✓ Nepta
- ✓ Tarongina
- ✓ Àpit bord
- ✓ Ruda
- ✓ Donzell
- ✓ Fonoll

Dolor de dents

- ✓ vinagre
- ✓ aiguar-ros
- ✓ arrels de jusquiam

grans d'all posats en vinagre

Enaiguament de qualsevol animal

- ✓ vi
- ✓ clavells
- ✓ canyella
- ✓ nou moscada
- ✓ pólvores de *rostreny*
- ✓ mel

- ✓ vi blanc
- ✓ clavells
- ✓ canyella
- ✓ mel dolça
- ✓ nou moscada
- ✓ *sistay poriaqueri* en pols

Epilèpsia

- ✓ angèlica
- ✓ lavanda
- ✓ oreneta
- ✓ vinagre

Eschizo

- ✓ arrels de la canovera

Espoderaments (tos amb reumes)

- ✓ trementina
- ✓ pega grega

Etiquesa

- ✓ arrels de gram
- ✓ caps dels troncs del donzell

Ferides

- ✓ losa
- ✓ cansàlida maior
- ✓ fulles i arrels
- ✓ consolida

- ✓ beulosa

Ganglis

- ✓ farina d'ordi
- ✓ resina
- ✓ vi vermell
- ✓ aigua, oli i sal

Gangrena

- ✓ arrel tendra de la caravanya
- ✓ sal

- ✓ herbes fredes
- ✓ oli d'oliva
- ✓ trementina
- ✓ cera nova
- ✓ pega grega

Golls

- ✓ *espenye*
- ✓ pebre
- ✓ aigua de mar
- ✓ pa d'ordi

- ✓ escorça de magrana
- ✓ fulles de plantatge
- ✓ màstec

- ✓ sang de dragó
- ✓ roses
- ✓ *balústries*
- ✓ gales
- ✓ nous de xiprer
- ✓ alum de roca

Hèrnies

- ✓ arrel de la consolida seca
- ✓ farina de faves

Infecció llunàtica en els minyons (cuc)

- ✓ genciana

Mal d'orella

- ✓ oli rosa
- ✓ vinagre
- ✓ un saquet de camamilla i corona de rei

- ✓ ceba blanca
- ✓ oli de camamilla
- ✓ ous de formiga
- ✓ aiguardent

Mal i per orinar sang els bous i qualsevol animal

- ✓ greix d'os
- ✓ greix de gat
- ✓ bariminx
- ✓ *barocar*
- ✓ *pori grasteni*
- ✓ *gepalo*

Morenes o hemorroides

- ✓ *guiats*
- ✓ mantega de vaca *dosa*

Nafres

- ✓ peu de colom

- ✓ *terumbelo*
- ✓ *vilsach*
- ✓ sagí vell
- ✓ pols de *restreny*
- ✓ cera nova

Poagre

- ✓ merda de bou
- ✓ vinagre
- ✓ arròs
- ✓ grana de lli
- ✓ llet

Sarna o ronya

- ✓ Oli
- ✓ pell de taronja
- ✓ ruda
- ✓ sal
- ✓ safrà
- ✓ farina de faves

Tinya

- ✓ orina de bou
- ✓ pols feta d'aquelles <coses> blanques que es veuen en la femta dels porcs fent-la assecar al forn

- ✓ farina de *sinigrich*
- ✓ gra de créixens
- ✓ vinagre fort

Tísics

- ✓ mel blanca
- ✓ tussílag
- ✓ llet de cabra
- ✓ fulles de cirerer

- ✓ pinyons
- ✓ aigua-ros

Ungles esquerdades

- ✓ oli de campanes
- ✓ cansalada

Utròpichs (*tropàsia vella*)

- ✓ donzell
- ✓ *suera*

- ✓ .torrada de pa
- ✓ suc de menta
- ✓ pólvora de màstec

- ✓ menta
- ✓ roses
- ✓ vi
- ✓ màstec

Vòmit

Conclusions

Del present treball podem arribar a les següents conclusions:

1. Es descriuen una gran quantitat de remeis per guarir una varietat de símptomes, signes i/o malalties; moltes d'aquestes malalties les hem trobat descrites en segles anteriors.
2. Els remeis són originals, possiblement fruit de l'ingeni i el coneixement que sobre les plantes tenien les persones que exercien com a sanitari en aquella època.
3. Queda constància que en la creació d'aquests remeis hi ha intervingut personal sanitari, així com algun prevere i algun personatge del que no se'n sap la professió.
4. Ens els documents estudiats hi ha descrits quatre possibles autors, el Dr. Jaume Casas, el reverend Joan Coma, en Segimon Coma de Borrassers del qual no coneixement la seva professió però que pel fet de no dir-se altra cosa cal considerar que seria pagès i probablement l'amo de la casa, i un tal Solano que tampoc hi consta.
5. El 28 d'abril de l'any 1809 es troba un certificat mèdic, expedit pel cirurgià Joan Serradell al reverend Joan Coma, on hi consta que patia gota.
6. Destaquem la importància dels clergues en la societat de l'època, tant pel que fa referència a la documentació que ha arribat fins als nostres temps (era un dels únics col·lectiu que havia de saber forçosament d'escriure), com també per la seva intervenció en el camp sanitari.

7. Donem a conèixer un document fins ara desconegut, el qual queda a l'abast d'aquells experts en la matèria per una futura discussió del mateix.
8. I finalment no volem acabar sense fer esment d'un aspecte que si bé pot ser merament anecdòtic també podria tenir relació amb alguna mena de salvaguarda dels coneixements relacionats amb els remeis o la pràctica sanitària. Es tracta de l'existència del full solt, en què les paraules de la recepta estaven escrites amb les lletres en ordre invers ("Rep raruc la argaup es a da rasop anu artsalmpa ed adrem ed uob i arganiv neb tatsap alla noa ares ol rolod i ne reruart al atid es et ed rient ertla ed sora neb tiuc i alracilpa al xetama col"). Com diem, si bé pot tractar-se simplement d'un caprici o divertiment, també podria tenir una intencionalitat de codificació o encriptació. Ulteriors estudis i el coneixement i publicació de més documents de la mateixa mena han de permetre aportar més llum sobre aquest aspecte, com també sobre els altres aspectes tractats.

Bibliografia

1. Descripció de plantes medicinals de Virgili Gabaldón, farmacèutic d'Olesa de Bonesvalls.
2. Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans (Diec) – <http://pdl.iecat.net/entrada/diec.asp>
3. Diccionari Català-Valencià-Balear (DCVB) d'Alcover-Moll – <http://dcvb.iecat.net>
4. Enciclopèdia Catalana
5. Gracia Guillén, Diego; Albarracín, Agustín; Arquiola, Elvira; Erill, Sergio; Montiel, Luis; Peset, José Luis; Laín Entralgo, Pedro: Historia del Medicamento. Harcourt Brace de Espanya, S.A. 1997.
6. Los cuatro métodos curativos o sea Manual de higiene y de medicina popular, que comprende los sistemas de Raspail, Leroy, Morison y Holloway acompañados de un resumen de la homeopatía arreglado por un profesor amante del bien público. Plus Ultra. Barcelona. 1857.
7. Moll i Marquès, Marc: Medicina popular menorquina: segles XVI-XXI. Palma: Documenta Balear. 2003

8. Starkenstein, E: Tratado de Farmacología, Toxicología y Arte de recetar. Edit. Labor, S.A. Barcelona. 1946.
9. Velázquez, Lorenzo B.: Formulario con sus fundamentos de Terapéutica Clínica. Editorial Científico-Médica. Arcelona. 1960

